

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/158101>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-05 and may be subject to change.

Sedert januari 1986 functioneert het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis als een 'joint venture' van de Katholieke Universiteit Nijmegen en de Stichting Parlementaire Geschiedenis. Het CPG wil het werk voortzetten van Van Welderen Rengers, Oud en De Jong, waarvoor het ministerie van O en W financiële middelen ter beschikking stelt. De beschrijving van de naoorlogse parlementaire bemoeienis met de opeenvolgende kabinetten vorderde inmiddels tot 1951. Rond 1995 zal de periode 1945-1952 afgerond kunnen worden. Een team van wetenschappers uit verschillende disciplines verricht deze geschiedschrijving. Daarnaast verzorgt het CPG tal van andere publikaties over de naoorlogse parlementaire geschiedenis.

De *Politieke Opstellen* hebben nooit meer pretentie gehad dan die van een eerste proeve. Daarom bleef de oplage steeds beperkt en allereerst bestemd voor de vele begunstigers van het CPG en voor de belangstellenden uit de diverse sectoren. De auteurs hopen dat de opstellen de belangstelling voor de parlementaire geschiedenis vergroten en de lezers bewegen tot raadpleging van de 'dikke delen'. Zij proberen inzicht te geven in de machtsverhoudingen, omstandigheden, overwegingen, argumenten en informatie welke tot bindende besluiten hebben geleid die bepalend waren voor de wijze van het bestuur, voor de structurering en normering van de samenleving en voor de verdeling van de schaarse middelen en voordelen over de verschillende bevolkingsgroepen. Zij beantwoorden in het bijzonder de vraag naar de wijze waarop de volksvertegenwoordigers bijdroegen of probeerden bij te dragen aan een gezagsuitoefening welke strookte met de wil en de rechtsovertuigingen van het volk zoals deze hun neerslag vonden in de partijprogramma's en de publieke opinie.

De bundel bevat allereerst de toespraken die werden gehouden bij gelegenheid van de presentatie op 24 november 1992 van band B over het kabinet-Drees-Van Schaik (1948-1951), getiteld *Anticommunisme, rechtsherstel en infrastructurele opbouw*.

Inmiddels vestigde het CPG een nieuwe traditie. Telkenjare wordt een besloten symposium georganiseerd over een thema met een belangwekkende parlementaire voorgeschiedenis en relevantie voor de actualiteit. In 1993 werd gekozen voor het thema: *Van Lieftinck tot Ruding, terugkeer naar een trendmatig begrotingsbeleid?* De bijdragen van de gastsprekers P.B. Boorsma, H.J. Hofstra, J. Zijlstra, F.H.J.J. Andriessen, H.O.C.R. Ruding en H.J. Brouwer werden gebundeld en verschenen dankzij de medewerking van de Stichting Maatschappij en Onderneming in boekvorm. Voor 1994

werd de kabinetsformatie als thema gekozen met onder meer als gastsprekers H. Wiegel, E. van Thijn, J. de Koning, R.J. Hoekstra en wellicht ook minister-president R.F.M. Lubbers en wel op 11 mei.

Gaarne maak ik van de gelegenheid gebruik om al degenen te bedanken, die op enigerlei wijze het CPG het afgelopen jaar van dienst zijn geweest en dat waren er weer zeer velen! In het bijzonder de leden van het bestuur van de Stichting Parlementaire Geschiedenis, G.W.B. Borrie, L. Ginjaar, E. van Middelkoop, W.J. Deetman, H.D. Tjeenk Willink en E.K. Wessel-Tuinstra, mogen met ere vermeld worden. Hun belangeloze inzet en de uitstekende samenwerking met het College van Bestuur van de KUN verzekerden de continuïteit van het CPG. M. Bakker trad het afgelopen jaar terug als secretaris-penningmeester. Mede dankzij zijn intense belangstelling voor het werk van het CPG en zijn velerlei inspanningen ten behoeve van het Centrum, kon het CPG zich blijvend vestigen temidden van andere centra van wetenschappelijk onderzoek. Ook P.A.J.M. Steenkamp toonde zich gedurende zijn lidmaatschap van het bestuur van de Stichting Parlementaire Geschiedenis een warm pleitbezorger voor wetenschappelijk onderzoek naar het doen en laten van het parlement.

Deze bundel bevat de volgende bijdragen: J.C.F.J. van Merriënboer verdiepte zich in de politieke activiteiten van de 'founding father' van het CPG, prof. mr. F.J.F.M. Duynstee, mede ter aanvulling van een al bestaande studie van prof. dr. J. Bosmans. De katholieke staatsrechtgeleerde, nog zeer jong en zeer actief in de media keerde zich rond 1950 nadrukkelijk en bijna provocerend tegen de tijdgeest, waarin afgerekend werd met het verkalkte, besluiteloze en 'asociale' stelsel van vóór de oorlog. Het was een en al vernieuwing en progressiviteit wat de klok sloeg en alles wat 'conservatief' heette stond in een kwade reuk. Duynstee distantieerde zich hiervan, probeerde een conservatieve ideologie te formuleren en zette zich nadrukkelijk af tegen de rooms-rode samenwerking. Bovendien eiste hij meer invloed in de KVP voor zijn geestverwanten. Deze KVP zou tezeer door KAB-elementen gedomineerd worden. Tegen de achtergrond van de politieke verhoudingen en maatschappelijke vraagstukken anno 1950 laat de auteur zien dat het Duynstee vooral om de 'knikkers' ging. Tegen nivellering, tegen egalisering, tegen sociale mobiliteit, tegen sociale wetgeving en vóór denivellering, vóór de standenmaatschappij, vóór handhaving van de elite-cultuur en vóór een zo groot mogelijke vrijheid voor de ondernemers. Romme zag zich gedwongen de rooms-rode samenwerking te verdedigen en de opvattingen van Duynstee te diskwalificeren, terwijl Den Uyl e.a. gretig de KVP haar ambigue karakter inpeperden, verwijzend naar Duynstee.

J.W.L. Brouwer: De opbouw van de Nederlandse krijgsmacht verliep uiterst moeizaam. Bovendien verlangde de belangrijkste NAVO-bondgenoot een grotere financiële inspanning waartoe Drees en Liefstinck aanvankelijk niet genegen waren. Bij de formatie van het kabinet-Drees-II werd uiteindelijk besloten de defensie-uitgaven fors te verhogen tot f6 miljard in vier jaar op een jaarlijkse begroting van in het totaal zo'n f4 miljard. De auteur onderzoekt de rol van de Defensiecommissie bij de uitvoering van het nieuwe beleid. Deze commissie vergaderde achter gesloten deuren en be-

stond uit parlementariërs en vertegenwoordigers van de krijgsmacht. De CPN was buitengesloten, hetgeen naar haar oordeel een beperking van haar democratische rechten betekende. De kamerleden toonden zich keer op keer ongerust over de gang van zaken, waarover de media hen beter informeerden dan de minister van Oorlog en Marine, C. Staf.

De bewindsman slaagde er nauwelijks in om de ongerustheid weg te nemen, mede door de geheimzinnigheid waarmee hij de summiere informatie omgaf. Uiteindelijk gaf de commissie toch haar zegen aan de voorstellen van Staf, omdat de leden maar al te goed beseften dat na alle, ook internationale, commotie in 1950-1951 Nederland zich geen nieuwe problemen rond het defensiebeleid kon veroorloven. Pas achteraf werd duidelijk dat de NAVO-strategie aanvankelijk Nederland onverdedigd zou laten. Dat weerhield ons land er niet van om jarenlang het braafste jongetje in de NAVO-klas te spelen.

J.M.M.J. Clerx bespreekt de instelling van het staatssecretariaat, bedoeld om de minister voor een deel van zijn taak te ontlasten. Aanvankelijk had splitsing van departementen soelaas geboden, maar de toename van het aantal ministers betekende ook een moeizamere besluitvorming in de ministerraad. Het had voor de hand gelegen dat bijvoorbeeld Lief tinck royaal van de nieuwe faciliteit gebruik had gemaakt, hetgeen Drees in de Kamer zelfs met zoveel woorden suggereerde. Niet Lief tinck, maar Joekes, Van den Brink, Rutten en Stikker trokken staatssecretarissen aan. Hun motieven waren zeer verschillend evenals de recrutering. Destijds werd het nauwelijks als bezwaarlijk ervaren dat topambtenaren tijdelijk in een politieke functie benoemd werden met recht op terugkeer in de oorspronkelijke, ambtelijke functie. Het staatssecretariaat zou evenwel uitgroeien tot een volwaardig politiek ambt dat bij kabinetsformaties veelal een soort correctief vormde op de verdeling van de ministersposten.

P.G.T.W. van Griensven onderwerpt de besluitvorming over de bestedingsbeperking van 1951 aan een kritische beschouwing. De Koreacrisis veroorzaakte sterk stijgende prijzen van onder meer grondstoffen, hetgeen de betalingsbalans van Nederland uit zijn evenwicht bracht. Bovendien drukte de verhoging van de militaire uitgaven zwaar op de begroting die eveneens uit het lood dreigde te raken (vgl. bijdrage Brouwer). De ministerraad aarzelde en riep een commissie van topambtenaren in het leven, de Centrale Economische Commissie, om van advies te dienen over de wijze waarop de onvermijdelijke bestedingsbeperking vorm moest krijgen. Het advies bereikte de REA twee dagen voordat het kabinet aftrad als gevolg van de motie-Oud inzake het Nieuw-Guinea-beleid. Het bevatte voor met name de PvdA-ministers Drees en Lief tinck een aantal onaangename voorstellen welke door Financiën op het laatste moment nog 'geamendeerd' waren. De crisis bood uitkomst, want nu kon achter gesloten deuren het regeringsprogramma aangepast worden hetgeen de PvdA gezichtsverlies bespaarde. Lief tinck had tevergeefs geprobeerd door een terugkeer naar de geleide schaarste-economie van de eerste jaren na de oorlog de teugels over te nemen. Liberalisatie van het internationale handels- en betalingsverkeer was voor Nederland van overwegend belang, erkende ook 'Pietje Paniek'.

P.B. van der Heiden onderzoekt de rol van het parlement bij de introductie van de televisie in Nederland. Voor Philips stonden enorme belangen op het spel en wat voor Philips goed was, was ook goed voor Nederland, niet zozeer vanwege de werkgelegenheid alswel wegens de broodnodige deviezen welke de export opleverde. Ongelukkigerwijs dwong de Koreacrisis tot een forse bestedingsbeperking (vgl. bijdrage Van Griensven); de broekriem moest aangehaald worden. Daarin paste niet het aanbod van relatief dure maar zeer gevraagde televisietoestellen. De politiek zat met een dilemma dat bovendien vergezeld ging van een conflict over competenties tussen de ministeries van OKW, van V en W en de (verzuilde) omroepverenigingen. Philips en de omroepverenigingen kregen goeddeels hun zin en het parlement mocht na-kaarten en na-kijken. Zoals zo vaak beslisten provisoïsche 'oplossingen' de facto over het beleid voor de komende decennia.

J.J.M. Ramakers analyseert de gevolgen van de Koreacrisis voor het woningbouwbeleid. Naar zijn oordeel ontbrak het aan coherentie in het crisisbeleid van het kabinet. Zo scoorde de woningbouw duidelijk lager op het prioriteitenlijstje van het kabinet dan de herbewapening en de industrialisatiepolitiek. Minister In 't Veld maakte echter bekwaam gebruik van de commotie in het parlement en samenleving over deze prioritering. Per slot werd de woningnood niet voor niks volksvijand nummer één genoemd. Met een aantal ad-hoc-maatregelen wist hij de uitvoering van zijn woningbouwprogramma te verzekeren en het rode potlood van Lieftinck te ontlopen.

R.J.J. Stevens beschrijft het leven van Lubbertus Götzen, minister zonder portefeuille van 1947-1951 en president van de Algemene Rekenkamer van 1956-1965. Als minister was hij speciaal belast met de financieel-economische betrekkingen tussen Nederland en Indonesië. De facto fungeerde hij als een soort onderminister of staatssecretaris. Hoewel vóór de oorlog in Indonesië actief in een protestants-christelijke politieke groepering, werd hij als 'partijloos' aangebracht in het kabinet. Götzen speelde nauwelijks een rol in de discussies en besluitvorming van de ministerraad, hoewel hij op het cruciale moment, toen het kabinet dreigde te struikelen over de vraag wel of geen politionele actie (1948), stemde vóór militair optreden. Zijn partijloze collega op Verkeer en Waterstaat stemde tegen, vrijwel zonder opgaaf van redenen. De Heren XVII van de Verenigde Oost-Indische Compagnie zonden dikwijls visitateurs-generaal naar Indië om aldaar de boeken te controleren. Götzen vervulde als 'nationale rekenmeester' een soortgelijke functie en oogste daarvoor nationaal en internationaal veel waardering. Een typisch voorbeeld van een deskundig topambtenaar, die (tijdelijk) geroepen werd tot het ministerschap, hetgeen ten tijde van Drees heel gewoon gevonden werd (vgl. bijdrage Clerx). Topambtenaren maakten deel uit van de regenteske bestuurscultuur welke minder politiek gekleurd en sterk dualistisch was.

Speciale vermelding verdienen J.J.M. Ramakers en P.B. van der Heiden die wederom respectievelijk de tekstredactie en de opmaak verzorgden.